

KONYA ŞER'İYE SİCİL BELGELERİNE GÖRE OSMANLILARDA TEMSİL MÜESSESESİ: VEKÂLET

Muhiddin TUŞ

GİRİŞ

Hukuk, toplum içinde insanlar arası münasebetleri düzenleyen kurallar bütünüdür. Bu hukuk kurallarını ve buna bağlı olarak savunma mekanizmasını bilmek, tarihin hemen her döneminde önemini korumuştur. İnsanın bu hususu lâyıkiyle icra edebilmesi için bazı özel bilgilere âşina olması gerekmektedir. Öte yandan, insanların yaptıkları bir işten dolayı adaletin gerçekleşmesi için toplum karşısında kendilerini savunması, -her ne kadar uygulama o yönde anlaşıyorsa da- kendi lehine adaletsizliği temin etmek, hukukî zaafardan yararlanarak kendini suçsuz kılmak için yapılmamaktadır. Aksine, savunma, hem suçlular, hem de suçsuzlar için fiillerine uyan cezayı, kanunların öngördüğü şekilde lâyıkiyle tesis edebilmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada, adalet mekanizmasının tesis edildiği yer olan mahkemelerde, bazı insanları savunmak veya temsil etmek için vekillerin ortaya çıktığını görüyoruz. Burada bazen vekilin görevinin sadece kişiyi mahkemede savunmak veya temsil etmekle sınırlı olmadığını, hemen her alanda müvekkilinin temsilcisi, vekili olduğunu da görmekteyiz.

Bugün, vekâlet müessesesini kullanan ve dilimize Batı dillerinden geçen 'Avukat'¹ kelimesiyle ifade edilen kişinin -bu noktadaki- görevinin sadece mahkemelerdeki adli davalarla sınırlı olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Belki, bunların görevlerini çoğunlukla mahkemelerde icra ettiklerini söyleyebiliriz. Öte yandan, günümüzdeki insanların bir kısmının ise, işleri gereği aynı zamanda bir çok işi birlikte yaptıklarını veya görevlerinin başından ayrılmama mecburiyetlerinin bulunduğunu biliyoruz. Ancak bunların bazan, başka bir yere gitme, başka bir yerde bulunma mecburiyetleri de ortaya çıkmaktadır. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. İnsanların bu tür sıkıntılarını gidermek, problemlerini çözmek için, ya iş bölümüne, görev ve yetki dağılımına gidecek, ya da kendilerine bir temsilci, başka bir ifadeyle vekil tayin edeceklerdir. İşte, vekâletin ortaya çıkış nedeni, buna dayanmaktadır.

Günümüzde de sıkça karşılaştığımız insanların kendilerini temsilen birini görevlendirmesi örneklerine geçmişte de rastlamak mümkündür. İslam Hukukunda da vekillik, önemli bir yer işgal eder. Bu nedenle, fıkıh kitaplarında yerini almış ve

¹ Bu kelimenin bazı batı dillerindeki yazılışı şöyledir: İngilizce Advocate, Fransızca Avocat, Almanca Advokat.

fakihler tarafından konuyla ilgili gerekli şerhler yapılmıştır. Buna karşın, tarihî süreci -özellikle de Osmanlı dönemi- pek fazla ele alınmamıştır². Bu çalışmada ise, meselenin bütün tarihî boyutundan ziyade Konya örneğinden yola çıkılarak Osmanlıdaki uygulaması ele alınacaktır. Esas konuya geçmeden evvel, öncelikle, bu çalışmanın ortaya çıkış sürecini ve araştırmanın kapsamını izah etmekte fayda vardır.

İlk olarak, Osmanlı tarihi ile ilgili araştırma yapanların karşılaştıkları bir durumu izah etmek gerekir. Bugün arşivlerimizdeki belgelerde yer alan bir çok kelime, deyim veya olay çoğu araştırmacının dikkatini çekmemektedir. Bir sohbet ortamında bu durumu dile getiren Suraiya Faruqi de, özellikle Türk kimliğini haiz araştırmacıların belgelerdeki bazı bilgileri ve belgelerin inşa düzenindeki farklılık, aynılık, hitabet ve üslup gibi özellikleri, araştırmacılar kendilerini içinde yaşadıkları toplumun tabii bir parçası telakki ettiklerinden, fark edemediklerini ifade etmişti³. Bu çalışma da, yukarıda dile getirilen bu zaafımızı gidermek amacıyla gösterilen dikkatin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Osmanlı tarihi ile ilgili çeşitli konularda gittikçe artan bir oranda araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmaların kaynakları arasında son zamanlarda şer'îye sicilleri⁴ önemli bir yer işgal etmektedir. Buralarda siciller, hem araştırmanın temel kaynağı, hem de çeşitli kaynak gruplarından sadece birisi olarak kullanılmaktadır.

Aşağıda incelenecek olan vekâlet kavramı ve gerisindeki müessese de, Osmanlı tarihinin kaynakları arasında yer alan şer'îye sicillerinde sıkça ifade edilmektedir. Günümüz toplumu içinde de önemli bir yeri olan vekâlet uygulaması, aşağıda da ortaya konulmaya çalışılacağı üzere, sicillerdeki yaygın kullanımına bakılarak, Osmanlı toplumunda epey yaygın bir şekilde işletilmekte olduğu anlaşılmaktadır. İşte bu çalışmada, gerek başka araştırmacıların ve gerekse şimdiye kadar bizim de

² İslam Hukukundaki vekâlet örnekleri: Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, ter. Ahmet Efe vd., C.VI, İstanbul 1991, s. 210 vd.; Seyyid Sabık, *Fıkh-us Sünne, Ayet ve Hadislerle İslam İlmihali ve İslam Hukuku*, ter. Mehmet Yılmaz, C.IV, İstanbul 1988, s.121-128; İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul tarihsiz, s.199-200. Ayrıca bu belgelerin bir de fıkıh kuralları açısından değerlendirmesi yapılmalıdır.

³ Suraiyya Faruqi, bu sohbeti, 1990 yılındaki IX. Türk Tarih Kongresi sırasında tebliğini sunmazdan önce yapmıştı.

⁴ Şer'îye Sicilleri ile ilgili öncelikle tanıtıcı çalışmalar daha sonra da, bunlardan hareketle çeşitli incelemeler yapılmaya, 1940'lardan itibaren başlanmıştır. Bu çalışmaların hepsini ayrı ayrı vermek yerine, bu konuda çalışmaları olan örnek bazı araştırmacıların isimleriyle iktifa edelim: Osman Ersoy'un, Mücteba İlgürel'in, Yusuf Halaçoğlu'nun, Ahmet Akgündüz'ün kataloglama çalışmaları; C. Cahit Güzelbey, İ. Çağatay Uluçay, Halis Asarkaya, Halit Ongan gibi araştırmacıların ilk incelemeleri; Mustafa Akdağ, Yücel Özkaya, Özer Ergenç, Musa Çadırcı, Rifat Özdemir, Abdülaziz Bayındır, Galip Eken ve Muhiddin Tuş gibi araştırmacıların yayınlanmış veya yayınlanmamış (Doktora Tezleri gibi) çeşitli çalışmaları vardır. Bütün bu çalışmaların toplu bir değerlendirmesi ve listesi için bakınız, Ahmet Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, 2 cilt, İstanbul 1988.

dikkatimizi çekmemiş; dolayısıyla herhangi bir incelemeye esas teşkil etmemiş; ancak, sicil kayıtlarında çok yaygın olarak kullanılan ama o oranda araştırmacılarca önemsenmemiş olan vekâlet kavramının sorgulanması hususu ele alınmıştır. Bu durumda ilk olarak, bu kavram ve kavramın gerisinde yatan müessese nedir, sorusuna cevap aramakla başlamak gerekecektir.

Bu, kavram olarak 'vekâlet'dir. Sözlüklerde, birinin, işini görmesi için yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse diye tarif edilir⁵. Osmanlılarda, çeşitli vesilelerle mahkemeye işi düşen insanların önemli bir kısmının mahkemeye gelmeyerek yerlerine kendilerini temsilen birini göndermeleriyle şekillendiği görülmektedir. Bu noktada, kaynakların verdiği bilgiler çerçevesinde, bu kavramı çeşitli yönleriyle ele alıp sorgulanmasına geçebiliriz. Fakat, bunu yapmadan önce, gerek kaynaklarımızla ilgili olarak ve gerekse bu kaynakları incelerken izlediğimiz metodu izah etmemiz gerekmektedir.

D METOT

Genelde sosyal bilimlerde, özeld de tarihte, çeşitli araştırma usûlleri vardır. Bunlar tümden gelme, tüme varma, örnekleme usûlü şeklinde adlandırılırlar. Bu konuda geniş bilgiyi hemen hemen bütün metot kitaplarında bulmak mümkün olduğundan, bunun tartışmasından ziyade bu araştırmada hangi usûl ve buna bağlı olarak hangi kaynakların kullanıldığını izah edilecektir.

Bu araştırmada, kaynak olarak, yukarıda da belirtildiği üzere şer'îye sicili kullanılmıştır. Çünkü, 'vekâlet' sistemi gerek günümüzde gerekse tarihî dönemlerde en fazla adliyelerde cereyan etmiştir. Şer'îye sicilleri ise, adliyedeki işlemlerin bir nevi tutanaklarıdır. Şer'îye sicillerinin ne olduğuna dair tartışma yapmanın gereksiz olacağı düşüncesiyle üzerinden durmadan, günümüze intikal eden çok sayıda şer'îye sicillerinin bulunduğunu belirterek, bu sicil kayıtlarından nasıl yararlanıldığının izahını yapmak gerekmektedir. Daha önce, Anadolu'da XV yy. ile XIX yy.lar arasında ihtiva eden bir konuyla ilgili olarak yaptığımız bir araştırmada şehirler, örnekleme yoluyla; siciller ve sicillerdeki belgeler ise, tesadüfî sondaj metoduyla yapılmıştı. Burada ise, bundan farklı bir usûl kullanılmıştır. Buna göre, bir sicil defteri alınarak, bu defterdeki kayıtların tamamı okunmuş ve defterin içindeki konuyla ilgili bilgiler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu ameliyeye geçmeden evvel, incelenilen sicil defteri hakkında da bilgi vermekte fayda vardır:

İncelenilen sicil, Konya'ya ait 100 numaralı defterdir⁶. Defter, 283 sayfadır. Sonradan yazılmış kayıtlar hariç olarak defterdeki ilk kayıt, Hoca Hasan mahallesinde

⁵ TDK, *Türkçe Sözlük*, 6.bs. Ankara 1974; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 3. bs., Ankara 1986; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Lûgat*, 6.bs., Ankara 1984.

⁶ *Konya Şer'îye Sicili Defter No 100* (bundan sonra *KŞS 100/sayfa*). Bu defterler önceden Konya Mevlana Müzesi'nde iken şimdi Millî Kütüphâne'dedir. Ancak defterlerdeki tasnif-kayıt numaraları değiştirilmemiştir.

vefat eden Halil b. Hasan'ın mirasıyla ilgili 11 Şevval 1183 / 7 Şubat 1770; defterdeki 282. sayfada yer alan en son belge ise 1191/1777 tarihlidir. Defterin son bir özelliği olarak, 110. ile 222. sayfalar arasında yer alan kayıtların İstanbul'dan Konya'ya gönderilen belgelere müteallik olduğunu, diğerlerinin Konya'luların müracaatlarıyla ilgili tanzim edilmiş belgeleri ihtiva ettiğini belirtebiliriz.

Bu özelliklere sahip defterin hepsi okunarak, içinde vekâlet kullanılarak tanzim edilmiş belgelerin tamamı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Buna göre, defterde, 103 adet, çeşitli konularda vekâletle ilgili belge tespit edilmiştir. Bu belgelerden 3 tanesinde vekâlet uygulaması birden fazla olduğu için, değerlendirmeye 106 adet vekâlet örneği olarak yansımıştır.

II) VEKÂLET BELGELERİNİN İNŞA DÜZENİ

İnceleyeceğimiz vekâlet uygulamasında, ilk dikkati çeken husus, sicil kayıtlarının vekâlet kullananları ve vekillerini belirtirken kullandığı ifade ile bunların inşâ tarzı olmuştur. Belgelerin inşâ tarzında genelde bir bütünlükten söz etmek mümkün iken bazı farklılıkları da vardır. Vekâlet belgelerinin genel tertibini şöyle ifade edebiliriz: Davalı veya davacı belirtildikten sonra, vekâletin hangi konuda geçerli olduğunu ifade ediyor. Daha sonra da, bu vekâletin geçerli olduğuna şahitlik eden 2 şahidin isimlerinin zikredilmesiyle vekâlet tanzim edilmiş oluyordu. Bu genel çerçeveyi şu örnekle müşahhas hale getirebiliriz: Davacı Saliha b. Hasan, “bey-i âtiü’-z-zikri tkrir ve ita-yı hüccete vekil” yani aşağıda belirtilen satışa karar ve gerekli hücceti vermeye vekil olduğu açıklamasıyla vekâletin hangi konular için tahakkuk edeceğini belirtiyor. Buna da, Hacı Mehmed b. Ömer ve İsmail b. Halil şahadetleriyle Seyyid Molla Mehmed b. Ahmed Efendi’yi kendisine vekil tayin ediyor⁷. Bu genel şablonun yanında vekâlet konuları farklı belge örnekleri olarak da; Nakibzâde Esseyid İbrahim Efendi “bey’i âtiü’l-beyanı tasdike ve ahz-ı hüccete vekil” olarak Süleyman Bey’i⁸, iki zimmî kardeş’in “ibray-ı âtiü’l-beyana” vekil olarak Artin v. Bali’yi⁹, Havva b. Abdi “hususu taleb ve dava ve lede’i-iktiza sulh ve ibraya” vekil olarak Musa b. Musa’yi¹⁰ kendilerini temsil için seçmelerini gösterebiliriz.

Bu yapıdaki çeşitli unsurların arzettiği özellikleri ve farklılıkları aşağıda yeri geldikçe teker teker ele alıp tartışmamı yapacağız.

III) VEKÂLET VERENLER

Bu konuyu tartışmaya, toplum içinde kimler vekâlet müessesesinden istifade etmekteydiler; başka bir ifade ile, kimler kendilerini vekâlet aracılığıyla temsil ettirmekte veya işlerini yürütmekteydiler, sorularına cevap vererek başlamak daha

⁷ KŞS 100 / 267.

⁸ KŞS 100 / 70.

⁹ KŞS 100 / 62.

¹⁰ KŞS 100 / 59.

doğru olacaktır. Belki bu sorunun arka planında, toplumda vekâlet müessesesini kullananların yanında kullanmayanların aynı şekilde sorgulanması gerçeği yatmaktadır. Bu yolu tercih etmeyenlerin sebepleri nelerdir, tercih etmeyenlerin edenlere oranı nedir, gibi sorular da, en azından tercih edenlerle ilgili hususları ele alırken tartışacağımız konular kadar önemli ve söz konusu vekâlet müessesesini aydınlatacak niteliktedir. Ancak, yaptığımız araştırmada, mevcut belgelerde vekâlet müessesesini tercih etmeyenlerin tespiti cihetine gidilmediği gibi, mevcut bilgilerde de, bu hususu aydınlatacak, en azından ip ucu niteliğinde de olsa bir bilgiye rastlamak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla buradaki inceleme, söz konusu sicil defterinde vekâlet kullandığını ifade eden kayıtlar esas alınarak yapılmıştır.

Buna göre, tespit ettiğimiz 106 vekâlet örneğinde vekâlet veren insanların kaba bir tasnifi yapıldığında bunun iki grupta toplandığını görüyoruz. İlkinde resmî görevliler; burada Osmanlı toplum yapısı içindeki klasik tanımlama ile askerî sınıfa mensup olanlar yer almaktadırlar. İkinci grupta ise, yukarıdaki sınıflamaya girmeyen, resmî görevi bulunmayan, klasik ifade ile reaya olanlar vardır.

A) Resmî Görevliler

İnsanların vekâlete duydukları ihtiyaçtan birisi de, kişinin aynı anda bir çok işi yapma mecburiyetidir. Bu sebeple insan, bizzat kendisinin yapması gereken işleri çeşitli isimler altında diğer insanlara tevzi ve tevdi etmektedirler. Zaten devlet yönetimi ve hiyerarşisi de bu düşünceden doğmamış mıdır? Ancak devlet idaresindeki görevlerin paylaşılması ile incelediğimiz vekâlet uygulaması arasında biraz farklılık vardır. Bu hususların burada tartışılmasından ziyade, incelenen kayıtlar arasında hangi resmî görevlilerin ve neden vekâlet yolunu tercih etmiş oldukları ele alınacaktır.

Buna göre tespit edilen resmî veya askerî sınıfa mensup vekâlet kullananların başında vali gelmektedir. 22 Receb 1190 / 6 Eylül 1776 tarihinde Konya valisi bulunan Hasan Paşa'yı, Vekilharıcı Seyyid Hacı Mehmed Efendi b. Mustafa, "şer'i vekil" olarak mahkemede temsil etmiştir¹¹. Burada, vali, Konya esnafından satın aldığı erzağın bedelini bütün esnafa ödemek için bizzat gelmeyecek vekâlet aracılığıyla ödeme yoluna gidiyor. Valinin mahkemeye kendisinin bizzat gelmemesinin sebebi olarak da, herhalde, o sırada vali olarak bundan daha önemli işleri, görevleri olması dolayısıyla gelememiş olduğu söylenebilir.

Resmî görevliler arasında vekâlet yolunu kullananlardan ikinci olarak da Beytü'l-mal Emmini gelmektedir. Buna dair iki belge bulunmaktadır. Bunların her ikisinde de Beytü'l-mal Emmini davalıdır. İlkinde Beytü'l-mal Emmini olan Hidayedzâde Ahmed Efendi, vefat eden Civelek Mustafa b. Kasım'ın 1/3 mirasına vâsi olduğuna dair iddiayla yapılan muhakemede kendini "vekil-i müseccili Molla Osman" ile temsil ettiriyor¹². İkincisinde de, hâlâ Beytü'l-mal Emmini olan sabıkan kâtib-i ağa-yı Darü's-

¹¹ KŞS 100 / 237.

¹² KŞS 100 / 69.

Saade Esseyid Ahmed Efendi, Ekiklioğlu Medresesi talebelerinden Seyyid Molla Mehmed'in vefat eden amcasının oğlunun başka mirascısı yok diye devlete geçen mallar için mahkemede kendini "bâ-fermân-ı âlî vekil-i şer'ileri" olan Teberdâr İsmail Ağa ile temsil ettiriyor¹³. Buradaki vekâletlerde dikkati çeken husus, vekâletin fermanla belirlenmiş olması ve 2 şahidin bulunmasıdır. Neticede, Beytü'l-mal Eminlerinin fermanla belirlenmiş vekillerinin olduğunu ve bu nedenle de, vekâleti tescil etmek için iki şahide ihtiyaç duyulmadığını söyleyebiliriz.

Aynı şekilde bir başka örnekte, Eski Konya valisi Mustafa Paşa'nın Miftah Ağası Yusuf Ağa ile Ali Ağa da "bâ-fermân-ı âlî vekil-i şer'i" olarak ve şahit olmaksızın kendilerine Çukadarları Mehmed Ağa b. Hasan Ağa'yı vekil tayin etmişlerdir¹⁴. Aynı durum "Asitane-i âliyede Yemişçibaşı Mehmed Ağa b. Ahmed¹⁵ için de geçerlidir. Tablo haline getirdiğimiz bu verilerde yer alan Ağa ve Beşe ünvanına sahip kimselerin durumu bu ünvanlardan dolayı farklılık arz etmektedir¹⁶.

B) Resmî Görevi Olmayanlar

1) Dinî Ünvana Sahip Olanlar

Resmî görevi -askerî gruba dahil- olmayan başka bir ifade ile reayaya mensup kişilerin çeşitli vesilelerle vekâlet uygulamasını tercih etmelerinin tartışmasına geçmeden evvel bu grubun nasıl sınıflandırıldığına izah edilmesinde fayda vardır: Tespit ettiğimiz insanların mesleği ile ilgili ayrıntılı bilgi bulunmadığından gruplandırma, genellikle isimlerinin önünde veya sonunda bulunan çeşitli niteliklerini belirtir sıfatlara göre yapılmıştır. Buradan hareketle tespit ettiğimiz isimleri üç grupta ele aldık. İlkini, yukarıda ele aldığımız askerî ünvanı olanlar; ikincisini, dinî, üçüncüsünü de diğerleri şeklinde her iki grupta yer almayanlardan oluşturduk.

Tabloda da görüleceği üzere, bu şekilde sınıflandırdığımız vekil uygulamasından istifade eden insanlardan dinî ünvanı-sıfatı bulunanlar arasında Şerife, Seyyid, Şeyh, Şeyh Evladı, Müftü, Molla, Hafız, Hatib, Halife, Derviş Hacı, Çelebi ve Efendi yer almaktadır. Bunlardan, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin soyundan gelenleri belirtir Seyyid ve Şerife sıfatlarını taşıyan insanların vekâlet uygulamasından faydalananların sayısı diğerlerin göre çok fazladır. Bu grubun toplam sayısı 16 olup, bu şekilde tespit ettiğimiz ünvan-sıfatı olan 45 kişiye oranı %35,5 ile çok yüksek bir değerdir.

Seyyid ünvanı bulunan 6 kişinin vekâlet verirken 3 tanesi şahit kullanmadan vekâlet vermiştir. Bu şahit kullanmayan üç kişinin vekilleri ile akrabalık ilişkisi biri baba, diğeri anne, üçüncüsü de kardeş cihetinden akrabadır. Yine bu altı kişinin

¹³ KŞS 100 / 235.

¹⁴ KŞS 100 / 78.

¹⁵ KŞS 100 / 87.

¹⁶ Bakınız Tablo 2.

vekâlet konuları birer tanesi nişan, miras anlaşmazlığı ve vakfa arsa hibe; kalan üçü ise, mülk satışıyla ilgilidir. Söz konusu kişilerin 4 tanesi erkek, 2 tanesi ise kadın ve erkek birlikte müşterek vekâlet kullanmışlardır. Sadece bir tanesi mahkemeye davalı, diğer 4 tanesi davacı konumda gelmişlerdir¹⁷.

Şerife ünvanlı kadınlar arasında şahit kullanmadan vekâlet verenler iki kişidir. Bunların birinin vekili babası, diğerinin kardeşidir. Ayrıca 3 kişinin daha ikisi kardeş biri de kebir oğlu cihetinden vekilleriyle akrabalık ilişkisi vardır. Kalan 5 kişinin akrabalık ilişkisi yoktur. Bu 10 kişinin hepsi de mahkemeye davacı konumunda gelmişlerdir. Yine bunların 5 tanesi mülk satışı konusunda, 4 tanesi tereke anlaşmazlığı ve bir tanesi de boşanmayla ilgili vekâlet vermiştir¹⁸.

Diğer dinî ünvanlılara gelince; Bozkır Kazasına tabi Akkilise köyünden Elhac Salih, şahit olmaksızın, arazi anlaşmazlığı nedeniyle davalı olduğu mahkemede oğlu İskender'i kendisine vekil tayin etmiştir¹⁹. Derviş Ali Efendi b. Hacı Veli Ağa da, 2 şahitle birlikte Seyyid Hafız Mustafa b. Mustafa'yı tarlasını satmak üzere vekâlet vermiştir²⁰. Son olarak, Konya'da bulunan Hz. Mevlânâ Dergahı şeyhi "Seccadenişin-i meşihât" Eşşeyh Esseyid Elhac Ebubekir Efendi'nin taraf olduğu muhakemedeki vekâleti ele alalım. Hoca Süleyman Vakfı'na ait Çifte Hamam'ın kirayla işletilmesinden doğan ve şeyhin davalı olduğu mahkemeye Şeyh Ebubekir Efendi, şahitler belirtmeksizin, daha önce de bu vazifeyle mükellef olduğu anlaşılan, "vekil-i şer'isi"ni kendisine vekâleten mahkemeye gönderdiğini görüyoruz.

2) Diğerleri

Bu bölüme askerî ve dinî ünvanı olmayan şahısları dahil ettik. Bu şekilde yaptığımız tasnifte en fazla sayıyı 5 adet belge ile, çeşitli yerlerdeki Konya halkının bazı konularda müştereken mahkemeye müracaatlarının teşkil ettiğini görüyoruz. Burada, içlerinde önemli/önemsiz bir çok değişik şahıs yer aldığı; hatta bazı belgelerde bunların tamamının ismini kendisi de saymaktan vazgeçerek "malumu'l-esâmi" diyerek geçtiği bu belgelerdeki şahısları tek tek ele almayacağız. Bu belgelerden biri Belviran, bir diğeri Pirluganda kazalarına ait olup geri kalan üç tanesi Konya şehir merkezindekilerin mahkemeye müracaatlarıyla teşkil edilmiştir. Bu noktada, burada, böyle toplu müracaatlarda, müracaat edenlerin tek tek kimliğinden ziyade, bu durumlarda kimlerin vekil olduğunu ve nasıl vekil tayin edildikleri önem arz etmektedir.

Belviran ve Pirluganda kazalarının halkının toplu müracaatlarında, her ikisinde de Deveci İbrahim Beşe'nin deve talebiyle ilgili olarak yaptığı şikayet üzerine, bu kazaların ahalisinden birisini kendilerine şahit ismi belirtmeksizin vekil tayin

¹⁷ Bu kondaki belgeler, *KŞS 100 / 71, 88, 89, 95, 246, 257.*

¹⁸ Bu kondaki belgeler, *KŞS 100 / 65, 76,91, 94, 102, 250, 252, 261, 276, 278.*

¹⁹ *KŞS 100 / 29.*

²⁰ *KŞS 100 / 268.*

ettiklerini görmekteyiz²¹. Kaza halkı, vekilin kendisi de davaya taraf olmakla, “kendi tarafından asıl ve malumu'l-esâmi ve mahsuru'l-eşhas-ı ahali taraflarından vekil-i şer'ileri” olarak içlerinden birini görevlendirmektedir. Öte yandan Konya şehir merkezindeki halkın belirli bir vekili vardır ki, o da, şehremindir. Konya halkının müştereken taraf olduğu ve aynı zamanda vekil kullandıkları belge sayısı üçtür. Bu her üç belgede de, şahit söz konusu değildir. Belgenin birinde, şehreminine vekâleti verirken kullandığı üslup, “bi'l-cümle ahali-i Kaza-yı Konya'nın vekâlet-i mutlak ile vekilleri olan” şeklinde iken²², diğer ikisinde, “Konya Kazası ahailerinin bi'l-cümle umur u hususlarını rü'yete vekil-i şer'ileri olan” diye ifade etmektedir²³. Bu belgelerin dördünde vekil davalı; menzîlcinin hesaplarının incelenmesi ile ilgili olan birinde de, davacı konumundadır. Neticede, bir yöreyi toplu olarak ilgilendiren konularda da, vekâlet uygulaması, herkesi bir araya getirmenin zorluğu, bütünü ilgilendirmesi gibi sebeplerden dolayı tercih edilmiştir. Bunun için de, ayrıca bir şahide ihtiyaç duyulmamıştır. Yine, böyle durumlarda şehir merkezindeki şehremini, ahalinin aynı zamanda vekilidir.

Bu bölümde birinci sırada yer alan ahalinin taraf olduğu vekâlet kullanılmış olan davalardan sonra, ikinci sırada, bazı kadınların isimlerinin sonuna “hatun” ünvanını kullananlar gelmektedir²⁴. Bu belgelerdeki kadınlardan biri vekili akrabası olmadığı halde mahkemede kendisine vekil tayin ederken şahit kullanmamıştır; diğer ikisi kullanmıştır. Vekâlet tayininde şahit kullanmayanın dava konusu mülk satışı, diğer şahit kullananlardan birininki, boşanma; diğerininki ise, miras konusunu teşkil etmektedir. İsimlerinin önünde veya arkasında sıfat veya ünvan bulunan kayıtlara son olarak, iki şahitle birlikte Hatib Mehmed Efendi'yi mülkünü satması için vekil tayin eden Bakkal Mustafa b. Hasan'a ait bir belge²⁵ ve Beytü'l-mal Emîni Hidayetzâde Ahmed Efendi ile Nakibzâde Esseyid İbrahim Efendi'nin davalı olarak taraf oldukları ve vekâleti şahit göstermeksizin tayin eden²⁶ üç adet belgenin daha bulunduğunu belirterek son verelim.

İsimlerinde hiç bir sıfat veya ünvan bulunmayanların sayısı 60 (genel rakam içinde %56,6)'dır. Bunların 17 (%28,33) tanesinin şahidi olmaksızın vekâlet tevcih ettiklerini; bunun da 11 (% 64,70) tanesinin vekillerle akrabalık ilişkisinin bulunduğunu görüyoruz. Geriye kalan 43 (% 71,67) tanesinin de vekâleti, iki şahit huzurunda tescil ettirdiklerini görüyoruz. Bunların da ancak 11(% 25,58) tanesinin vekillerle akrabalık ilişkisi vardır. Tablo 1'in incelenmesiyle de görüleceği gibi

²¹ KŞS 100 / 260; KŞS 100 / 263.

²² KŞS 100 / 53.

²³ KŞS 100 / 245; bu belgede fazladan sadece(italik yazılı olan) “vekil-i müseccil-i şer'ileri” kelimesi vardır, KŞS 100 / 262.

²⁴ KŞS 100 / 40; KŞS 100 / 67; KŞS 100 / 250.

²⁵ KŞS 100 / 56.

²⁶ KŞS 100 / 69; KŞS 100 / 70.

isimlerinde sıfat-ünvan bulunmayanların büyük bir çoğunluğu akrabası olmayan birini kendisine vekil tayin ettiğini ve vekille akrabalık ilişkisi olanların da yine büyük bir çoğunluğu şahit kullanmadan vekâlet tesis ettikleri görülmektedir.

TABLO 1: İSİMLERİNDE SIFAT-ÜNVAN BULUNMAYANLAR

	Akrabası Olan		Akrabası Değil		TOPLAM	
		özeldeki oranı %		özeldeki oranı %		Genel içindeki oranı %
Şahit Kullananlar	11	25,58	32	74,42	43	71,67
Şahit Kullanmayanlar	11	64,70	6	35,30	17	28,33
T O P L A M	22	36,66	38	63,44	60	100

IV) VEKİLLER

Vekâlet veren insanların tespit edilebilen bazı özelliklerinden yola çıkarak yaptığımız bu tartışmayı vekil olan kişilerle ilgili olarak da yapmak mümkündür. Kimler vekil olmaktadır? Müvekkil ile vekil arasında akrabalık ilişkisi nedir? Vekillerin herhangi bir özellikleri var mıdır? Hangi konularda vekil kullanılmaktadır? Bu gibi hususlar burada tartışılmaya çalışılacaktır. Öncelikle kimlerin vekil oldukları hususunun incelenmesinde fayda vardır.

İncelediğimiz defterdeki belgelerden sadece vekil müessesesinden yararlananları ele aldığımızı daha önce de ifade etmiştik. Bu sebeple, ele aldığımız 106 olayda aynı miktarda vekilin olduğu açıktır. Bu noktada, bazı belgelerde, verilen bilgilere göre çift vekâlet uygulaması tespit edilmiş ve bunlar ayrı ayrı değerlendirilmiştir²⁷. Buna göre vekil olan insanların kullandıkları ünvan veya sıfatlarına göre bir tasnif yaptığımızda karşımıza şu sonuç çıkmıştır. 106 tane vekâlet örneğinin 79 (% 74,52)'unda vekillerin isimlerinin yanında ünvan veya sıfatları görülmüştür. Bunları da bir tasnife tabi tuttuğumuzda, tabloda da görüleceği üzere kabaca, %19'u askerî, % 66'sı dinî ve % 15'i de bu grupların dışında kalanlardan meydana gelmektedir²⁸.

²⁷ KŞS 100 / 40; KŞS 100 / 56; KŞS 100 / 273.

²⁸ Bakınız Tablo 2.

TABLO 2: VEKALET VERENLERİN VE VEKİLLERİN ÜNVANLARI / SIFATLARI

VEKÂLET VERENLER				VEKİL OLANLAR			
Ünvanlar	Adet	%	%	Ünvanlar		%	%
Şerife	10	24,4	9,4	Seyyid	25	31,6	23,6
Seyyid	6	14,6	5,7	Hacı	9	11,4	8,49
Ağa	4	9,76	3,8	Molla	8	10,1	7,55
Hatun	3	7,32	2,8	Zade	6	7,59	5,66
Zade	2	4,88	1,9	Efendi	6	7,59	5,66
Efendi	2	4,88	1,9	Ağa	4	5,06	3,77
Beşe	2	4,88	1,9	Çukadar	3	3,8	2,83
Şeyh evladı	2	4,88	1,9	Şehremini	3	3,8	2,83
Hacı	1	2,44	0,9	Şeyh	2	2,53	1,89
Molla	1	2,44	0,9	Hatun	1	1,27	0,94
Şeyh	1	2,44	0,9	Beşe	1	1,27	0,94
Han Ağası Eşi	1	2,44	0,9	Paşalı	1	1,27	0,94
Bey	1	2,44	0,9	Kethüda	1	1,27	0,94
Bakkal	1	2,44	0,9	Karpuz	1	1,27	0,94
Beytülmal emini	1	2,44	0,9	Hatib	1	1,27	0,94
Yemişçibaşı	1	2,44	0,9	Keçeci	1	1,27	0,94
Paşa-Vali	1	2,44	0,9	Müftü	1	1,27	0,94
Derviş	1	2,44	0,9	Mehter	1	1,27	0,94
				Teberdar	1	1,27	0,94
				Vekilharc	1	1,27	0,94
				Şişman	1	1,27	0,94
				Kör	1	1,27	0,94
TOPLAM	41	100	100		79	100	100

A) Resmî Görevlilerin Vekilleri

Askerî grupta yer alan vekillerin, daha ziyade, bir diğer askerî görevlinin temsilcisi konumunda bulunanlar olduğu söylenebilir. Devletin bazı resmî görevlileri, işlerini yürütürlerken aynı anda yapılması gereken bir çok işi, iki farklı yerde birden bulunması mümkün değildir. Bu nedenle, resmî görevlilerin bir kısım, yapmaları gereken işlerin bir kısmını kendisini temsilen bir başka şahsa devrettiklerini; bu yüzden, görevlerini devrettikleri ikinci şahıs, kendilerinin “şer’i vekilleri” olduğunu ve mahkemelerde bunlar aracılığıyla temsil edildiklerini görüyoruz. Ashnda biz, Osmanlı

Devletinde sadece bu hususlarda değil, vali vekili olarak mütesellim, kadı vekili olarak naib gibi vekilliğin bir idarî görev olarak zuhur ettiğini de biliyoruz.

Bu hususta tespit ettiğimiz belgelerin tasnifini Tablo'da da gösterdik. Buna göre -belki sayıları çok fazla bir anlam ifade etmeyebilir-, çeşitli resmî memurları mahkemede vekil olarak temsil eden vekilharç, teberdâr, mehter, kethüdayeri ve beşe ile ilgili birer; ağa ile 4, çukadar ve şehremini ile ilgili olarak da, üçer belge tespit edilmiştir. Bunların nitelikleri hakkında da, şu hususlar söylenebilir:

22 Receb 1190 tarihinde mahkemede, valinin satın aldığı erzağın bedelinin esnafa ödenmesinde Konya Valisi Hasan Paşa'yı "vekil-i şer'ileri" olarak valinin Veki'l-harçları Seyyid Hacı Mehmed Efendi b. Mustafa temsil etmiştir²⁹. Öte yandan, hâlâ Emin-i Beytü'l-mal olan eski Kâtib-i Ağa-yı Darü's-Saade olan Esseyid Ahmed Efendi'yi "bâ-fermân-ı âli vekil-i şer'ileri" olan Teberdâr İsmail Ağa temsil etmiştir³⁰. Şerife b. Veli'ye, mülk satışı dolayısıyla eşi Mehter Mustafa b. Mehmed vekâlet ediyor³¹. Tevarüs eden bir vakıf tevliyeti ve mallarındaki anlaşmazlık dolayısıyla, müstehak iki kız kardeş, aynı zamanda birinin eşi ve Konya'da Kethüdayeri olan Seyyid Elhac Mustafa Ağa b. Mehmed Ağa'yı kendilerine vekil tayin ediyorlar³². Askerî niteliği ismindeki 'beşe'den tahmin edilen Himmeh Beşe, Salih b. Abdurrahman'ın mirasıyla ilgili olarak mahkemede 3 kızına vekâlet ediyor³³.

Yine ismindeki 'ağa'dan dolayı askerî diye nitelendirilen şahıslar genellikle akrabalık çerçevesi içinde mahkemede vekâleten temsil müessesesinden istifade ediyorlar. Meselâ, Abbas Ağa b. Mehmed, mahkemeye, kendisinin de taraf olduğu miras davasında kendisi asaleten, kardeşi Mehmed Ağa ile validesi Fatma b. Ebubekir Beğ'leri de vekâleten iştirak ediyor³⁴. Yine benzer konuda, murisin eşi Hüseyin Ağa b. Mehmed asaleten ve kızının da vekili olarak karşımıza çıkıyor³⁵. Vekilin akrabalık ilişkisi belli olmayan ancak, Şerife Rabia b. Esseyid Eşşeyh Mehmed Arif Efendi kocasına mülk hanımı satarken vekil tayin ettiği Ali Ağa b. Abdullah, akrabalıktan çok uzak olmasa gerekir³⁶. Ancak, yine bir kadına, Esmâ b. Elhac Şaban'a vekil olan İbrahim Ağa b. Yusuf'un akrabalık ilişkisi tespit edilememiştir³⁷. İstanbul'da görevli bazı resmî memurların vekillerinin 'çukadarları' oldukları tespit edilmiştir. Meselâ, Suğla Mukataasının yarısına malikâne mutassarrıf olan Hazine-i Hümayûn Kethüdası Abdurrahman Bey, bu mukataa ile ilgili bir anlaşmazlıkta mahkemeye "bâ-emr-i âli

²⁹ KŞS 100 / 237.

³⁰ KŞS 100 / 235.

³¹ KŞS 100 / 234.

³² KŞS 100 / 32.

³³ KŞS 100 / 95.

³⁴ KŞS 100 / 54.

³⁵ KŞS 100 / 65.

³⁶ KŞS 100 / 76.

³⁷ KŞS 100 / 101.

taleb ve dava ve ahz u kabzına vekil-i şer'ileri" olarak sadrazam ve müşirân çukadarlarından Elhac Osman Ağa'yı göndermiştir³⁸. Vakıflarla ilgili bir davada taraf olan eski Konya valisi Mustafa Paşa'nın Miftah Ağası Yusuf Ağa ile Ali Ağa da, kendilerine, "bâ-ferman-ı âlî vekil-i şer'ileri" olarak çukadarları Mehmed Ağa b. Hasan Ağa'yı seçmişlerdir³⁹. Yine, İstanbul'da bulunan Yemişcibaşı Mehmed Ağa b. Ahmed, "bâ-ferman-ı âfî" vekil olarak Çukadar Ehmed b. Mahmud'u görevlendirmiştir⁴⁰. Belki de en dikkate şayan olarak belirtilmesi gereken husus, şehreminleri, içinde yer aldıkları toplumun tamamının temsilcisi, vekili olmasıdır. Bununla ilgili tespit edilen belgelerde, bu vekâlet şu tanımlamalarla ifade edilmektedir: "Bi'l-cümle ahali-i kaza-yı Konya'nın vekâlet-i mutlak ile vekilleri olan Şehremini İbrahim Ağa b. Ahmed", "medine-i Konya Kazası ahailerininin bi'l-cümle umur u hususlarını ru'yete vekil-i şer'ileri olan Şehremini Esseyid Abdulvehab Çelebi"⁴¹.

Netice itibariyle resmî görevlilerin vekilleri de, kendilerinin hizmetinde bulunan diğer resmî görevlilerdir. Bunların vekâletleri bazan şer'i olarak tespit edildiği belirtilirken, bazan da bâ-ferman-ı âlî ile tespit edildiği ifade edilmektedir. Ama hiç birisinde şahitlerin varlığı söz konusu değildir.

B) Diğer Vekiller

İsimlerinde dinî ünvan veya sıfat bulunan vekiller arasında büyük sayı ve oranı 25 kişi ile seyyidlerdir. Zaten, bu gruptakilerin oranı, diğerlerine göre % 65,82 ile oldukça yüksektir. Bu oranın da % 48'ini seyyidler oluşturmaktadır. Bunu, her biri seyyidlerin 1/3 oranında olan Hacı (9 adet), Molla (8 adet), Efendi (6 adet) ve Şeyh (2 adet) ünvan-sıfatlılar takip etmektedir. Hatib ve müftüye ait birer belge tespit edilmiştir⁴².

Seyyid ünvanı olan vekillerin 1/3'ü (8 adet) müvekkilleriyle çeşitli derecede akrabalık ilişkisi vardır. Hacıların akrabalık ilişkisinin oranı, seyyidlere göre, % 45 (9'da 4) ile daha fazla olduğu söylenebilir. Hacılardaki akrabalık ilişkisinde vekâletin -bir tanesi hariç- şahit kullanmaksızın verildiği görülmüştür. Seyyidlerde akrabalık ilişkisi olanların da yarısı, vekâleti şahit olmaksızın tevcih etmişlerdir. Seyyid ünvan-sıfatını haiz vekillerin yarısına yakın bir bölümünün vekâlet komuları mülk satışı teşkil etmektedir⁴³.

³⁸ KŞS 100 / 16.

³⁹ KŞS 100 / 78.

⁴⁰ KŞS 100 / 87.

⁴¹ KŞS 100 / 53; KŞS 100 / 245; KŞS 100 / 262.

⁴² Bakınız Tablo 2.

⁴³ Bakınız Tablo 5.

Öte yandan molla ünvanı olan (8 adet) vekillerin hiç birinde müvekkilleriyle akrabalık ilişkisi bulunmamaktadır. Zaten vekâlet verirken çoğunda iki şahit bulundurmushlardır.

İsimlerinde ne dinî ve ne de askerî sıfat-ünvan bulunmayanlar arasında ise, en büyük miktarı, 6 adet belge ile isimlerinin başında sülalelerine işaret eden ya 'zâde' ya da 'oğlu' gibi tanımlamaları kullananlar gelmektedir. Yaptığımız grulamada hatun, paşalı, karpuz, keçeci, şişman ve kör gibi sıfat-ünvanını haiz olanlardan birer tane tespit edilmiştir⁴⁴.

V) VEKÂLET UYGULAMASINDA KADIN

Buraya kadar belgeleri müvekkil ve vekil açısından inceledik. Aynı belgeler, zaman zaman temas edilenden farklı olarak, bir başka açıdan ele alındığında, başka bir ifadeyle, vekâlet uygulamasını kullanan kadın olarak baktığımızda acaba ne gibi sonuçlar çıkacaktır? Buna benzer şekilde ileride, vekâlet uygulamasında akrabalık ilişkisi ve şahitlerin rolü nedir diye de sorgulanacaktır.

İncelenen belgeler içinde, 56 adet kadının çeşitli konularda kendilerini temsil etmek üzere mahkemede vekâlet verdikleri tespit edilmiştir. Bu da, toplam 105 adet uygulamanın % 54,33'ü demektir⁴⁵. Başka bir ifade ile incelenen 100 numaralı defterdeki vekâlet uygulamasının yarısından fazlasının kadınlara ait olduğu söylenebilir.

TABLO 3: VEKALET VERENLER KADIN VE ERKEKLER

Cins	ERKEK		KADIN		Müşterek		TOPLAM	
	adet	%	adet	%	adet	%	adet	%
Akraba	10	28,57	23	39,66	3	25	36	34,28
A.Değ.	25	71,43	35	60,34	9	75	69	65,72
Toplam	35	100	58	100	12	100	105	100

Belirtilmesi gereken hususlardan birisi de, bir tane örnekte kadın, konuyla ilgili olarak kendisine annesini vekil tayin ediyor; anne de, kendisi adına asaleten ve kızı adına da vekâleten bir başka erkeği vekil tayin ediyor⁴⁶. Bu uygulamanın ne kadar

⁴⁴ Bakınız Tablo 2.

⁴⁵ Bakınız Tablo 3.

⁴⁶ Bakınız, Tablo 5'deki Aişe b. İbrahim'in vekili anası Fatma Hatun b. Abdullah'a. Ayrıca Fatma Hatun b. Abdullah da kendisine ve aynı zamanda kızına Şişman Halil Ağa b. Ahmed Ağa'yı vekil tayin ediyor.

yaygın olduğu ve bizzat kadının işin muhatabı olarak vekillik aldığı hususunda söz söylemek için vakit daha erken.

Bu kadınlar, niçin vekil kullanılmaktadırlar? Başka bir ifade ile, Osmanlı'da kadın, evine kapandığı için mi işlerini vekil aracılığıyla yürütmektedir? Çok önemli nitelikteki bu sorulara, belgelerde, açık bir cevap olacak bilgiye rastlamadık. Ancak mahkeme, kadınların söz konusu olduğu bir kısım muhakemelerde “zat-ı mezbureye arıfan” ifadesini kullanmaktadır. Buradan, kadınların mahkemeye gelmedikleri sonucu çıkarılabilir. Başka bir ifade ile söylersek, kadınlar daha mahkemeye gelmeden vekâleti verdikleri söylenebilir⁴⁷. Öte yandan kadınların kendilerine seçtikleri vekillerin önemli bir kısmı da (22 kişi ile % 39,28'i) yakın akrabasıdır. Akrabalar arasında 10 tane ile eş, ilk sırada gelmekte; bunu 9 tane ile de kardeşi takip etmektedir. Diğerlerini de, birer tane ile oğlu, kardeşi ve kayını teşkil etmektedir. Bu kadınlardan da 16 tanesi vekâletini şahit göstermeden tayin etmiştir. Şahit göstermeden vekil tayin edenlerin 11 tanesi de, aynı zamanda vekilleriyle yakın akrabadır.

VI) VEKÂLET UYGULAMASINDA AKRABALIK

Vekâlet uygulamasında dikkati çeken hususlardan birisi de, vekillerin bir kısmının müvekkillerle akrabalık ilişkisine sahip olmasıdır. Aslında, bir iş hususunda kişiye yardım edecek olan ilk şahıs en yakınındakinin olması tabiidir. Ancak, bu her zaman böyle olmamıştır. Bu zaviyeden meseleyi incelediğimizde, elimizdeki 105 vekâlet uygulamasından 35 (% 33,33) tanesinde, vekil-müvekkil arasında akrabalık ilişkisi tespit edilmiştir. Bu 35 tane akrabalık ilişkisinin dağılımı aşağıdaki Tablo 4'de ayrıca gösterilmiştir:

TABLO 4: VEKİL-MÜVEKKİL ARASINDAKİ AKRABALIK İLİŞKİSİ

	Erkek		%		Kadın		%		Birlikte		%		Toplam		%	
Akrabalık İlişkisi	9		25,71		23		65,71		3		8,58		35		100	
Akr.İlş. Şahitler	v	y	%	%	v	y	%	%	v	y	%	%	v	y	%	%
	1	8	11	89	12	11	52	48	1	2	33	67	14	21	40	60

v: var; y: yok

Buna göre, erkeklerin yaklaşık % 26'sı kendisine akraba olan birini vekil seçmiştir. Kadınların ise, % 65'inin vekili akrabalar arasındadır. Buradan da anlaşılacağı üzere kadınlar, kendisine -ne derece belli değil- yabancı birini de vekil seçmekle birlikte, daha ziyade, akrabaları tercih etmiştir. Burada, bu akrabalar arasında kimler vardır, sorusunu sormak gerekir. Bu akrabalar arasında ilk sırada, 11 adetle eşler, yani kadınların kocaları yer almaktadır. Kardeşler de 11 adetle, eşlerle aynı rakamdadır. Diğerleri ise, babasını vekil verenler 5, annesini ve oğlunu 2, çukadar 2, kayın ve emmizâde de birer tanedir.

⁴⁷Örnek olarak bkz. *KŞS 100 / 250*.

VII) VEKÂLET UYGULAMASINDA ŞAHİTLER

İnsanlar, hemen her hukuk alanında hukukî bir iş yaparken, bu işleri yaptıklarına dair diğerlerini şahit göstermektedirler. Bu, İslam Hukuku'nda da böyledir. Bunun tartışmasını burada yapmayacağız. Burada, Osmanlılar döneminde yukarıda açıkladığımız çerçevede yaptığımız araştırmadaki vekâlet uygulamasında kullanılan veya kullanılmayan şahitlerin durumunun tartışmasını yapacağız.

İncelediğimiz belgelerde, 64 tanesinde vekiller tayin edilirken, isimleri belirtilen 2 tane şahit gösterilmektedir. Ancak, 41 tanesinde ise hiç şahit yoktur⁴⁸.

Şahitlerin bulunmadığı örneklerin bir kısmı, yukarıda bir başka vesile ile ifade edilen, valinin vekilharcı, Konya ahalisinin şehremini, ve çukadara aittir. Bu gibi resmî görevlilerin, belgelerdeki "şer'i vekili" ifadesinden dolayı, bu işi daimi olarak yaptıkları, dolayısıyla iştirak ettikleri olaylarda her seferinde yeniden vekâletlerini tescil eden şahit kullanma gereği duyulmamaktadır.

Bu şekilde olan ve şahit kullanmayan 39 tanesinin de, 21 (%54'ü) tanesi vekil-müvekkil arasında akrabalık bağı vardır. Bu akrabalık bağından dolayı da, şahit kullanma ihtiyacını ne mahkeme, ne de, müvekkiller duymuş olmalı.

VIII) SONUÇ

Osmanlı tarihine ait önemli kaynak grubu arasında yer alan sicillerde çok sık olarak rastlanmasına karşın şimdiye kadar incelenmemiş olan vekâlet uygulaması hakkında, sınırları yukarıda izah edildiği üzere, bazı tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

İslam fıkıh kitaplarında ciddi mânâda yer verilen bu müessesenin, İslamî toplumlarda yaygın olarak kullanılıyor olması muhakkak. Ancak, fıkıh kitaplarında yer almasına karşın, ne tarihteki diğer İslâm toplumları, ne de Osmanlılar üzerinde uygulamanın ne olduğuna dair herhangi bir araştırma yapıldığı tespit edilmemiştir.

Çizilen sınırlar dahilinde yapılan bu araştırmaya göre, Osmanlı toplumunda vekâletin çok yaygın olarak kullanılmakta olduğu sonucuna varılmıştır. Bu vekâlet uygulamasında devletin resmî görevlilerinin temsilcisi konumunda bulunanların vekilleri, vekâlet tanziminde şahit kullanmamaktadırlar. Ayrıca akrabaların da vekillerinin vekâletleri şahitsiz ve daha tercihe şayan bir özellik olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Başlangıç konumundaki bu araştırma, Konya örneğinden yola çıkılarak, vekâlet müessesesinin Osmanlı toplumunda sosyal, iktisadî ve hukukî alanda önemli bir yer işgal ettiği; ancak, farklı yer ve zamana müteallik olarak başka araştırmalarla, bu hususun daha çok aydınlatılması gerektiği açıktır.

⁴⁸ Bakınız Tablo 5.

TABLO 5: Vekil, Müvekkil, Şahitler, Akrabalığı ve Dava Konusu Tablosu

Vekâlet Verenler	Şa.	Vekilleri	Akraba	Dava kon.
Kadın Hamı Ağa'sının eşi Ümmühani b.Halil	2	Abdüsselam b. Halil		Ter. alac.
İbrahim b. Mehmed	2	Emrullah b. Elhac Mehmed		Boşanma
Anakadın b. Elhac Mehmed	2	Şeyh Ahmed b. Elhac Mehmed	Kardeşi	M.satış
Halil Beşe b. Mehmed	2	Esseyid Elhac Mehmed b. Seyyid Hüseyin		M.satış
Ali Ağa b. Bostan Ağa	2	Osman b. Elhac İbrahim		M.satış
Fatma	-	Süleyman b. Terzi Salih	Eşi	Tereke
Ali Beşe b.Abdullah	2	Mehmed b. Molla Halil		Boşanma
Mehmed b. Halil	2	Halil b. Elhac Mehmed	Babası	Boşanma
Suri b. Musliha	2	Seyyid Ali	Eşi	Mirs.mdhl.
Mü'mine b.Mehmed	-	İbrahim b. Elhac Ali	Eşi	M.satış
Abdurrahman Bey	-	Sadrazam ve Müşiran Çukadarlarından Elhac Osman Ağa		Alck.dv.
Elhac Salih	-	İskender Efendi	Oğlu	Bigayr-i hak
Süleyman b. İsa	-	İsa	Babası	Evlilik
Havva b. Hacı Mustafa	2	Mehmed b. Ahmed		M.satış
Ani b. Kara Mehmed	2	Molla Mustafa		Ter. Hks.
Aişe b. Kara Mehmed	2	Seyyid Molla Mehmed Halife b. Süleyman Efendi		Ter. hks.
Fatma ve Aişe	2	Konya'da Kethüdayeri Seyyid Elhac Mustafa Ağa b.Mehmed Ağa		Ter. hks.
Abdullah b. Abdulkadir	2	Salih b. İbrahim		M.satış
Emine Hatun	-	İbrahim Efendi		M.satış
Saliha b. Ahmed Efendi	-	Şeyh Ali b. Mehmed Said Efendi	Eşi	M.satış
Aişe b. Mustafa	-	Seyyid Numan Efendi		Alck.dv.
Fatma b. Elhac Mahmud	-	Hacı Mehmed b. Elhac Mahmud	Kardeşi	M.satışı
Feyzullah Efendi	2	Elhac Ahmed b. Hacı Mustafa		M.satışı
Ahmed (bikr	2	Karpuz Ahmed b. Mustafa		Nikah

Konya Şer'îye Sicil Belgelerine Göre Osmanlılarda Temsil Müessesesi: Vekâlet

Aişe'nin babası)				
Havva b. Halil	2	Seyyid İbrahim Çelebi b. Mehmed		M.satışı
Bî'l-cümle ahali-i kaza-yı Konya'nın vekalit-i mutlak ile vekilleri	-	Şehremini İbrahim Ağa b. Ahmed		Tereke
Kardeşi Ahmed Ağa b. Mehmed ve valdesi Fatma b. Ebubekir Beğ	-	Abbas Ağa b. Mehmed	An.krdp	M.satışı
Hadice b. Osman Beşe	2	Molla Ybrahim b. Ebubekir		Ter.teslim
Rahime b. Ali	2	Molla Abdulkerim b. Terzi Salih		Ter.teslim
Bakkal Mustafa b Hasan	2	Hatib Mehmed Efendi b. Hacı Mehmed		M.satışı
Aişe b. Bakkal Mustafa b Hasan	2	Molla İbrahim b. Ebubekir		M.satışı
Havva b. Abdi	2	Musa b. Musa		Boşanma
Marim ve Anna v. Ace Artin v. Bogos	2	Artin v. Bali	M.in eşi	Ter. Hks.
Evanos ve Agob v. Kuyumcu Kara	2	Kivirik v. Menos		M.satışı
Fatma b. İbrahim	2	Mustafa b. Musa		M.satışı
Şerife Saliha b Hüseyin Ağa b. Mehmed	-	Hüseyin Ağa b. Mehmed	Baba	Ter.anlşmz.
Aişe Hatun b. Abdulmuttalib	2	Seyyid Mehmed b. Molla Mehmed		Boşanma
Beytü'l-mal Emmini Hidayetzade Ahmed Efendi	-	Molla Osman		Ter.anlşmz.
Nakibzade şerefettü Esseyid İbrahim Efendi	-	Süleyman Bey		M.satışı
Esseyid Mustafa ve Esseyid İbrahim b. Elhac Osman b. Nebi	-	Elhac Osman b. Nebi	Babal	M.satışı
Şerife Rabia b. Esseyid Eşşeyh	2	Ali Ağa b. Abdullah		M.satışı

Mehmed Arif Efendi				
Mustafa b. Hasan Beşe	-	Mustafa b. İbrahim		Nişan bozma
Sabık Konya valisi Mustafa Paşa'nın miftah Ağası Yusuf Ağa ve Ali Ağa'lar baferman-I āli vekili Çukadarları	-	Çukadar Mehmed Ağa b. Hasan Ağa	Çkdarı.	Görevi ihmal
Fatma b. Mustafa	-	Osman b. Mevlüdođlu Mustafa	Eşı	M.satışı
Yemişcibaşı Mehmed Ağa b. Ahmed	-	Çukadar Ahmed b. Mahmud	Çkdarı.	Timar tevc.
Seyyid İsmail b. Ebubekir Beşe	2	Seyyid Ahmed b. Seyyid Hacı Mehmed		M.satışı
Seyyid Elhac Abdulkadir Ağa ve Seyyid Ebubekir b. İsmail ve Aişe b. Süleyman	2	Seyyid Ömer b. Mustafa		Vkf. arsa hbe.
Şerife Aişe b. Esseyid Mehmed Ağa	2	Paşalı Mustafa		M.satışı
Aişe b. Mehmed	2	İsmail b. Mehmed	Kardeşi	M.satışı
Seyyide Şerife b. Elhac İsmail	2	Esseyid İsmail b. Elhac Hasan	Oğlu	M.satışı
Hadice ve Aişe ve Rukiye b. Salih	2	Himmed Beşe		Miras
Anneleri Zeyneb ve ođ.Seyyid Osman ve Seyyid Mehmed ve kızı.Kezban ve Şerife	2	Osman b. İsmail		Miras
Rukiye b. Derviş Hasan	-	Molla Abdullah		M.satışı
Mustafa Efendi b. Mehmed	2	Hacı Mehmed Efendi b. Yunus		Boşanma
Mustafa b. Ayvaz	2	Halil b. Hacı Mehmed		Ter.malı tıp.
Meryem b. Resül	2	Hasan b. Mehmed	Eşı	M.satışı

Konya Şer'îye Sicil Belgelerine Göre Osmanlılarda Temsil Müessesesi: Vekâlet

Aişe b. Elhac İsmail	2	Mustafa b. Mahmud		M.satışı
Esmâ b. Elhac Şaban	2	İbrahim Ağa b. Yusuf		Ter.malı tlp.
Şerife Ümmü b. Esseyid Musa	2	Seyyid Abdurrahim b. Seyyid Ahmed		M.satışı
Emine b. Elhac Musa	2	Mehmed Efendi b. Musa		M.satışı
Hanife b. Abdullah	2	Hacı Mehmed b. Mustafa		Ter.malı tlp.
Mehmed İzzet	-	Seyyid Hacı Osman b. Mehmed		Hisse satıyor
Şerife b. Seyyid Hacı Mehmed	2	Hacı Yusuf	Kayını	M.satışı
Ümmügülüm	2	Abdullah	eşi	Ter.malı tlp.
Yeni Kapı Mevlevihanesi Şeyhi Şeyh Mehmed Efendinin oğlunun kızı	-	Seyyid Elhac Ali Efendi	Em.zde	Vakıf hissesi
Meram'da Tord Tekyesi Şeyhi Derviş Hacı Abdullah b. İbrahim'in vereseleri	-	Teravihcioğlu Mehmed Bey		Ter.malı tlp.
Şerife b. Veli	-	Mehter Mustafa b. Mehmed	Eşi	M.satışı
Veli b. Hacı Ahmed	-	Hacı Ahmed	Babası	Nikah
Emin-i Beytü'l-mal Sabıkan Katib-i Ağa-yı Darüssade-i Şerif Esseyid Ahmed Efendi	-	Teberdar İsmail Ağa		Miras
Konya Valisi Hasan Paşa	-	Vekilharcları Seyyid Hacı Mehmed Efendi b. Mustafa		Ödeme tescil
Molla Hüseyin b. Hamza'nın vereseleri (Eşi Asiye, ev.Hüseyin, Mehmed, Hamza, Emine, Hadice ve Aişe)	2	Ali Efendi b. Abdurrahman		M.satışı
Fatma b. Yahya	-	Mehmed b. Mustafa	Eşi	M.satışı

Muhiddin Tuş

Havva b. Feridun (vesayeten ve asaleten)	2	Hacı İbrahim b. Beşir		Ter. teslim
Hatice b. Ali	-	Molla Hasan b. Mehmed		M. satışı
Şerife b. İbrahim (vesayeten ve asaleten)	2	Veyselöglü Mehmed Beğ		M. satışı
Medine-i Konya Kazası Ahalileri	-	Şehremini Esseyid Abdulvahab		Muhasebe
Esseyid Elhac Ali	-	Esseyid Mehmed	Kardeşi	M. satışı
Abdulkerim b. Hacı Mehmed	2	Seyyid Hafız Mehmed b. Hacı Musa		Nmzdl. dnm.
Emine b. Mehmed, kızları Şerif, Emine ile 5 torun	-	1-Derviş Esseyid Ahmed2-Seyyid Hacı Mustafa3-Seyyid Mehmed		M. satışı
Aişe b. İbrahim (vasi oğ.) Mehmed Said	2	Fatma Hatun b. Abdullah	Anası	Ter. teslim
Fatma Hatun b. Abdullah	2	Şişman Halil Ağa b. Ahmed Ağa		Ter. teslim
Şerife Adile b. Seyyid Abdulkadir	2	Esseyid Mehmed Esad Ağa b. Seyyid Abdulkadir	Kardeşi	Boşanma
Şerife Emine b. Seyyid Hacı Mehmed	-			
Mehmed b. Hüseyin	2	Hacı Sinanzade hafız Seyyid Ahmed Efendi		M. satışı
Fatma b. Mehmed ve kızı Aişe b. Mehmed	2	Ali b. Mehmed	Oğ. kard	M. satışı
Gaib Seyyid Osman	-	Hacı Bedeloğlu kızı Kör Ümmühan	Annesi	Namzedlik
Şerife b. Süleyman	2	Seyyid Ömer b. Seyyid Mehmed		M. satışı
Mustafa b. Mehmed	2	Seyyid Mustafa b. Seyyid Musa		Ter. malı tlp.
Rabia b. Ebubekir	-	Seyyid İbrahim b. Ahmed	Eşi	M. satışı
Aişe, Anakadın, Hadi ce b. Molla Ahmed b. Hasan	2	Seyyid Ebubekir b. Murteza		Ter. malı tlp.
Belviran malumu'l- esami ve mahsuru'l-	-	Seyyid Mehmed		Deve talebi

Konya Şer'îye Sicil Belgelerine Göre Osmanlılarda Temsil Müessesesi: Vekâlet

eşhas-ı ahali				
Şerife Saliha ve Şerife Aişe b. Seyyid Abdulcelil Halife	2	Ayvazzade Osman Efendi		Ter.malı tıp.
Medine-i Konya Kazası Ahalileri	-	Şehremini Esseyid Abdulvahab		vergi
Safiye ve Aişe b. Sülale-i Mevlanadan Hidayetzade Ahmed Ağa	2	Mutafzade Mehmed Efendi		Vakıf
Pirluganda kazası ahalisi ve kendisi	-	Kenîç (okunamadı)		Deve talebi
Aişe b. Abdulkadir	2	Keçeci Mehmed b Abdulkadir	Kardeşi	M.satışı
Saliha b. Hasan	2	Seyyid Molla Mehmed b. Ahmed Efendi		M.satışı
Hz. Mevlana Seccadenişin-i Meşihat Eşşeyh Esseyid Elhac Ebubekir Efendi Hazretleri	-	Müftü Nakibzade Seyyid Elhac Mehmed Efendi		vakıf
Derviş Ali Efendi b. Hacı Veli Ağa	2	Seyyid Hafız Mustafa b. Mustafa		M.satışı
Ahmed Ağa b. İbrahim	-	Çukadarzade Ali Ağa		M.satışı
Şerife Marziye	2	Seyyid Mustafa	Kardeşi	Ter.malı tıp.
Aişe b. Mustafa	2	Ebubekir Efendi b. İbrahim		Namzedlik
Emine ve Hadice	-	Seyyid Mehmed b. İsmail		Miras
Ümmügülsüm ve Seyyide Şerife b. Esseyid İshak	2	Molla Osman b. Molla Veli		M.satışy
Veli b. Mehmed	2	Mustafa b. Hacı Süleyman		Nikah
Saliha Hatun b. Esseyid Elhac Süleyman	2	Baba Halil b. Abdullatif Hoca	Eşi	Miras